

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 68 Yıl: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 68 Year: 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number:
<http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3864>

KAYITSIZLIK AHLAK(SIZLIĞI)INA BAUMAN'IN LEVİNASÇI YANIT ARAYIŞI BAUMAN'S LEVINEASIAN PURSUIT OF SOLUTION TO THE (IM)MORALITY OF INDIFFERENCE

Mustafa SOLMAZ*

Öz

Modernitenin kesinliğe ve belirlemeciliğe dayalı ahlak anlayışının postmodernitede kayıtsızlığa dönüşmesine karşı Bauman'ın Levinasçı "için olma" ahlakını bir çözüm olarak nasıl öne sürdüğünü göstermek araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Nitel bir çalışma yapılmıştır ve doküman incelemesi yöntemine, onu oluşturan içerik analizine müracaat edilmiştir. Postmodern dönemle birlikte tekil bir hakikat anlayışından çoğul hakikatlere doğru bir geçişin olduğu saptanmıştır. Tek bir hakikat anlayışından çoğul hakikatlere geçişin farklı ahlaki yaşantılara karşı olumsuz yargılamaları ortadan kaldırdığı, onlara karşı bir hoşgörü zeminini tesis ettiği tespit edilmiştir. Böylesi bir dönüşümün önemli oranda özgürlüklerin artışına katkı sağladığı fakat aynı zamanda kayıtsızlığa yol açtığı anlaşılmıştır. Birbirimize yönelik kayıtsızlığımızı ortadan kaldırmak için Levinasçı "için olma"nın, bir diğerine karşı koşulsuz sorumluluk duymanın önemli olduğu fakat buna bir sınır çekilmemesi durumunda da önemli sorunlara yol açabileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Kesinlik, Belirlenmecilik, Postmodernite, Çoğulculuk, Kayıtsızlık, Bauman, Levinas.

Abstract

The aim of the research is to show how Bauman proposes Levinasian moral of "being for" as a solution against the changing of modernity's moral understanding which is based on the certainty and determinism into being indifferent in postmodernity. A qualitative study was done and it was applied to the method of document analysis and the content analysis which constitutes it. With the postmodern period, it was determined that there was a transition from a single understanding of truth to multiple truths. It has been found that the transition from a single understanding of truth to the multiple truths eliminates negative judgments against different moral experiences and establishes a basis for tolerance for them. It was understood that such a transformation contributed to the increase of freedoms significantly but also led to indifference. It has been found that in order to eliminate our indifference to each other, Levinasian "being for" namely having unconditional responsibility towards one another is important, but may lead to significant problems if there are no limits drawing it.

Keywords: Modernity, Certainty, Determinism, Postmodernity, Multiplism, Indifference, Bauman, Levinas.

Giriş

Modernliğin değişmez kesin bir hakikat arayışı aynı zamanda kendisine uygun bir ahlaksal dünya inşa etmeyi amaçlamıştır. Descartes cogito'yu tesis edene kadar hali hazırdaki ahlaki temayüllere göre hareket edeceğini fakat bahsettiği amacı gerçekleştirmesiyle birlikte artık tesis ettiği bu yeni ahlaka göre davranacağını söyler. Yine *Salt Aklın Eleştirisi*'nde yaptığı gibi ahlakta da deneyimin rastlantısallığından

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3323-7448>, ustafa.solmaz@inonu.edu.tr

uzak a priori ilkelerin yani deneyimden gelmemiş ve zorunlu olan genel kuralları tespit etmeye çalışan Kant, her zaman ve her koşulda uyulması gereken kategorik imperatifleri oluşturan maksimleri üretir. Gerek Descartes gerekse de Kant belirsiz hiçbir alan bırakmayan kesin bir epistemolojiyi ve bunun üzerine inşa edilecek bir ahlak anlayışını tesis etmeye çalışırlar.

Epistemoloji ve ahlak arasındaki ilişkinin bir benzeri politik olan ile ahlaki olan arasındaki ilişkide de vardır. Modern politik yapıyı oluşturan ulus devletler, üzerinde kuruldukları topraklar üzerinde belirlenmemiş hiçbir nokta bırakmamayı amaçlar. Egemen oldukları alanlarda en ücra köşelere kadar hakimiyetlerini tesis etmek isterler ve bunun için de gelişmiş bir bürokratik sisteme ihtiyaç duyarlar. Bürokratik örgütlenmeler ise kendilerine biçilmiş olan erekleri en hızlı, etkin ve sorunsuz bir şekilde çözmeye çalışırlar. Ancak bu noktada hiçbir şekilde kendi önlerine konulan erekleri sorgulamazlar.

Gerek epistemoloji ve ahlak ilişkisinde gerekse de politika ve ahlak ilişkisinde karşılaştığımız şey, bir kesinlik arayışı ve belirlenmişliktir. Modern dönem için belirsizlik, müphemlik tedirgin edicidir bundan dolayı da ona nerede rastlarsa ortadan kaldırmaya çalışır. Genel anlamıyla modernlik süreci belirsizliklerle savaşıma ve onları belirlenmiş hale getirme sürecidir. Fakat modern dönemden sonra gelen ve birçok noktada onunla aykırı düşen postmodern dönem ise tam da modernin korkulu rüyası olan bu belirsizliklere, müphemliklere dayanır. Artık kesin ve değişmez bir hakikat yoktur yalnızca her biri eşit değerde olan hakikatler vardır. Bundan dolayı bir hakikatin diğer bir hakikat üzerine çıkıp onu belirlemeye hakkı yoktur.

Çoğulculuğun ve farklılığın geçici bir uğrağı değil kurucu unsuru olduğu postmodern dönemin önemli kazanımları vardır ki bunlardan en başta geleni farklılıkların dışlanmaması, ötekileştirilmemesi, hoşgörülle karşılanmasıdır. Görünürde daha insani bir yaşama ağır ağır erişiyor gibiyiz. Ne var ki bu durum bizleri birbirimize karşı derin bir ilgisizliğe ve kayıtsızlığa da sevk etmektedir. Farklılığın özgürleştirici bir tarafı olduğu gibi homojen olmanın sağladığı dayanışmayı, toplumsal birlikteliği tehdit eder yanı da vardır. İçinde bulunduğumuz ve elde ettiğimiz kazanımlardan geri dönmek mümkün değildir, istenilir bir şey de değildir. Fakat diğer yandan toplumsal birlikteliklerin huzur verici güvencelerine de ihtiyacımız var. Bunu nasıl gerçekleştireceğiz? İşte araştırma bu soruna Bauman'ın Levinasçı anlayıştan hareketle nasıl yanıt verdiğini göstermeye çalışmaktadır.

a. Bürokrasi, Sorumluluğun Devri ve Modern Epistemoloji

Ulus devletin ayrılmaz bir parçası olan bürokrasi rasyonel bir örgütlenmedir ve onun böyle olmasını sağlayan şey bilgiye, teknik bilgiye bağlı olarak işlemedir (Weber, 2005, 51, 53; Weber, 2012, 344). Araçsal aklın kendisini cisimleştirdiği bir kurum olan ve hiyerarşik bir şekilde işleyen bürokratik örgütlenmede astlar üstlerin emirlerini, buyruklarını sorgulamazlar yalnızca onları gerçekleştirmeye çalışırlar (Weber, 2008, 163). Bundan dolayı tam da Adorno ile Horkheimer'in (2010, 8, 46) bahsettikleri araçsal, biçimsel akla bağlı olarak işleyerek üyelerinin yalnızca kendilerinin işlerini yaptıkları, diğer şeylere karışmadıkları bir örgütlenme tarzı oluşur (Horkheimer, 2005a, 55; Horkheimer, 2005b, 10-11).

Hakikaten kendilerinin de istemedikleri bir sonuca yol açsa dahi bu durumun, gerçekleşen olumsuzluğun mazereti olamayacağı bir sorumluluk devrinde söz konusu olan şey, bürokrasinin hiyerarşik yapısı ve her türlü duygusal vb. irrasyonel tutumdan uzak bir şekilde işlemedir (Weber, 2008, 324). Bürokrasi, esnetilemez bir ast üst ilişkisine sahiptir ve attı bulunanların, üstleri tarafından verilen emirlere uymaları gerekir. Bunun dışındaki alternatif tek yol muhtemelen onların bürokrasiden ayrılması ve hiyerarşik görev, sorumluluk zincirinin dışına çıkmalarıyla mümkün olabilir. Yine bürokrasinin üyeleri kendi işlerini yaparken bütün duygusal, yakınlık vb. ilişkilerden de uzak durmalıdırlar. Onların yapması gereken şey kendilerine verilmiş ya da buyrulmuş amaçların yalnızca en iyi, etkin ve optimal bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli olan araçları devreye sokmalarıdır, onların asıl sorumlulukları burada başlar. Buyrulmuş olan amaçları gerçekleştirememeleri ya da kusurlu bir şekilde sonuca ulaşmaları asıl olarak ahlaki açıdan eleştirilmesi gereken bir şeydir. "Ast durumundaki kişi, otoritenin gerekli gördüğü eylemleri yerine getirmedeki başarısına bağlı olarak utanç ya da gurur duyar. Üstbenlik, eylemlerin iyiliği ve kötülüğü ile ilgili değer yargılarından otoriter sistem içerisindeki işlevin ne denli iyi ya da kötü yerine getirildiği saptamasına kayar" (Bauman, 2007, 216).

Kendilerine gerçekleştirmeleri için buyrulmuş olan emirler yani amaçlar ne kadar canice olursa olsun, bürokrasinin üyeleri "ne yapalım, üsttekilerin emirleri bu" şeklinde sahip oldukları sorumlulukları başkalarına, üsttekilere genel olarak da bürokrasiye atarlar. Onların herhangi bir suçları yoktur çünkü böylesi acımasız kararları alan kendileri değildir dolayısıyla sorumluluk da üsttekilere ait olmalıdır. Çünkü onlar bunu işleri, görevleri olduğu için yapıyorlar. Böylesi bir durumda bulunan kişi, üstünün emir verme yetkisine sahip olduğuna inanır ve verilen emrin sorumluluğunu kendisinde değil, emri veren kişide görür.

Bu tür sorumluluk kayması olan durumlardaki var olan sorumluluk, “yüzergezer sorumluluk” olarak adlandırılır. Yüzergezer sorumluluğun olduğu bir durumda da örgütün her üyesi bir başkasının emrinde olduğuna inanır. Ancak sorumluluğu taşıyan kişi olarak gösterilen bireyler de sorumluluğu yine bir başkasına atarlar (Göktolga, 2013, 218-219).

Bürokrasi nedeniyle modern dönemde karşılaşmış olduğumuz şey, bireylerin birbirlerine karşı olan sorumluluklarını ya kendilerinden üsttekilere ya da başkalarına atmaları, üstlenmemeleridir. Örgütsel yapılar aracılığıyla eylemlerin sonuçları gayri şahsileştirilir, eylemin sorumluluğu bireyin elinden alınır ve eylem, ahlaki kaygılardan soyutlanır (Pekasil, 2013, 173).

Ulus devlet ve onun önemli bileşeni olan bürokrasiye benzer şekilde insan eylemlerinin belirlenmesi gerektiğine modern dönemin kesin bilgiye ulaşma gayretinde de rastlarız. Yöreselleşmiş gelenekler, toplumsal düzenin korumasını eline almak üzere olan mutlakiyetçi devlet için düzenli topluma giden yol üzerindeki engeller olarak görünmüştür. İktidarın devlet tekeli koruması ile birleştiği ölçüde uygarlaştırma projesi, kendilerini belirgin biçimde her tür yerel geleneğin üzerine koyan değerleri ve normları gündeme getirmiştir. Modern mutlakiyetçi devletin tüm yerel temel iktidarları dar, geri kalmış ve gerici duruma getirdiği gibi, bu tür devletlere meşruiyet ve strateji sağlayan uygarlaştırma projesi de yerel zeminlere dayalı yaşam tarzlarını geri, batıl itikatlı ve barbar olarak görmüştür (Bauman, 2003a, 113).

Descartes sayısız görenek ve yaşam tarzına bölünmüş bir dünyayı, hiçbir yaşam biçiminin kabul edilmesinin koşulu olarak kendi aşinalığı dışında bir şeyi gösteremediği bir dünyayı korkutucu bulmuştur. Böyle bir dünya ona göre sorunlu, ürkütücü ve öfkelenendirici dolayısıyla hemen harekete geçilmelidir (Bauman, 2003a, 108). Onu ortadan kaldırmak için de öncelikle değişmez bir epistemoloji tesis edilmelidir. “Uğraşmamız gereken konular, yalnızca, kesin ve açık bir bilgi edinmeye yeteceğini kestirdiklerimiz olmalıdır” (Descartes, 1986, 10). İşte azınlığı çoğunluktan ayıran -ve onları kalabalıklardan üstün kılan- şey tam da hakikati bilmektir. Sıradan deneyimin rüzgârlarından etkilenmeyen, kısır ve tarafgir çıkarların ayartmalarına karşı bağımsızlığa sahip olan bir bilme şeklidir bu (Bauman, 2003b, 36).

“Nasıl oturduğumuz evi yeniden yapmaya başlamadan önce, onu yıkmak, malzeme biriktirmek ve mimar bulmak, ya da bizzat mimarlık etmek ve ayrıca dikkatle onun resmini çizmek yetmez de, aynı zamanda bu işle uğraşırken rahatça oturabilecek bir ev de bulmak gerekirse; tıpkı bunun gibi, aklım beni yargılarımda karasız olmaya zorlarken, davranışlarımda kararsız kalmamak ve böylece elimden geldiği kadar mutlu yaşayabilmek için, kendime üç ya da dört düsturdan ibaret geçici bir ahlak oluşturdum.” (Descartes, 1984, 25). Bu düsturlardan ilki dini emirlere, ülkenin yasa ve adetlerine boyun eğip her türlü aşırılıktan uzak durmaktır. İkinci doğrudan şüpheli bile olsa benimsediğimiz görüşlere ya da ilkelere sadık kalmamız. Üçüncüsü dışımızda meydana gelen olaylarla ilgili elimizden geleni yaptıktan sonra geri kalan şeylerin imkânsız olduğuna inanmalıyız. Dördüncüsü hayatımızı gücümüz oranında aklımıza uygun olarak dizayn etmemiz durumunda ancak mutlu ve hoşnut olabiliriz.

Cogito anlayışı kurulduktan sonra yapılması gereken ilk şey yalancı olanlarla gerçek erdemler arasında ayırım yapmaktır. Normal hayatında hiç de cesur olmayan birisi içinden çıkamayacağı bir durumda, hayatını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalması halinde atılgan ve cesur olabilir. Ne var ki bu gerçek cesaret değildir. Zor durumda kaldığı için böylesi bir cüretkârlık sergilenmektedir. Başka deyişle birey, korkudan dolayı cesur olmak zorunda kalmaktadır.

Erdeme akıl yön vermediği sürece yanlışa neden olabilir. İyiyi gerçekleştirme iradesi ve kararı, iyi sandığımız kötü şeylere de götürebilir. Bundan dolayı erdemden gelen mutluluk kendi başına sağlam değildir. Akıllı doğru kullanma iyinin doğru bir bilgisini vererek erdemden yanlışa anlaşılmaya engel olduğu gibi erdemle, meşru zevklerin arasını bularak, onları tatmamızı da kolaylaştırır. Tabiatımızın hal ve şartını öğretirek, arzularımıza bir sınır da koyar (Descartes, 1966, 32).

Anlama yetisinin kategorilerini fenomenal dünyanın sağladığı veriler üzerinde değil de numenal alanda uygulaması nedeniyle doğru olmayan bir bakış açısını geliştirmekle Descartes’i suçlayan Kant da benzer bir şekilde aklın görevini “...tüm temelsiz istemlerini zora dayalı bir hükümlerle değil ama kendi bengi ve değişmez yasalarına göre dışlayabilecektir” şeklinde belirlemektedir (Kant, 1993, 18). Yine Kant saf aklın yargılarında kanaate yer olmadığını çünkü bir yargının öznel temellerinin, örneğin üretilen inançların, spekülâtif incelemelerde kabul görmediklerini savunur (Bauman, 2003b, 40).

Epistemolojideki kesinliğini ahlaki alanda da tesis etmeye çalışan Kant mutluluğun, hazzın insan yaşamının amacı olamayacağını belirtir. Birinci olarak insan hazlarının ve arzularının peşinden koşarsa tutkularının ve isteklerinin kölesi olur. İkinci olarak böyle olmasa bile insanı rastlantısal olanların peşinden koşmaktan alıkoyamaz. Yapılması gereken şey, deneyim dünyasının rastlantısalıklarının ötesine geçip, eylemi yönlendirici bir ilkesi tesis etmektir. Eylemlerimiz ödevine uygun olduğu zaman ancak bir gerekliliğin

ve zorunluluğun içerisinde dahil olabilir. Ödeve dayalı bir ahlaki eylemin değeri onun varacağı sonuçlarda değil (çünkü bu rastlantısallığa kapı aralamak olur), eylemin temelinde yer alan ilkelerden kaynaklanır. İlke, kural anlamına gelen maximler ise "Genel bir yasa oluşturacak şekilde eyle!", "İnsanı ne kendinde ne de bir başkasında hiçbir şekilde araç olarak görme!", "Özgürlüğe göre eyle!" yani kendi kurduğun akılsal yasaya göre davran (Kant, 2009, 17, 46, 51) şeklindedir. Maximler hipotetik yani koşullu türden buyruklar değil, koşulsuz ve bu anlamda da kesin buyruklardır bu anlamda da kategorik imperatif'i oluştururlar: Her zaman ve her koşulda bu maximlere göre davran.

b. Çoğulcu Hakikatler, Yaşam Farklılıklarının Meşruluğu, Belirsizliğin Ekonomi Politikası ve Kayıtsızlık

Modern aklın egemenliği, tanımlama ve tanımları sabitleme iktidarı olduğu için kesin bir tayinden kaçan her şey anormalliktir, bir meydan okumadır (Bauman, 2003b, 19). Kesin bilgiye dayalı tek bir hakikat olduğunu ve ona göre yaşanması gerektiğini temellendirmeye çalışan modern aklın ötekisi ise çokanlamlılık, çokanlamlı tanımlar, bilişsel uyumsuzluk ve olumsuzluk. Postmodern dönemde gerçekleşen şey tam da budur, kesin ve tek bir hakikat düşüncesinin ortadan kalkmasıdır. Hakikatin değil de hakikatlerin olduğunun farkına varılmasıdır ve bu değişim, postmodern dönemdeki çoğulculuğun altında yatan şeydir. Bu durum da ilke olarak bütün yaşam biçimlerine izin verilmesini sağlar ya da daha doğrusu hiçbir yaşam biçiminin, diğer yaşam bir biçimini gayr-i meşru kılmasına fırsat vermez. Artık farklılık bir baskı gereksesi olmaktan çıkar ve farklı yaşam biçimlerinin barış içinde birlikte yaşamaları mümkün hale gelir. *Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik*, modernliğin sloganıken; *Özgürlük, farklılık ve hoşgörü* postmodernliğin ateşkes formülüdür. Hoşgörünün dayanışmaya dönüştürülmesi halinde ise bu ateşkes barışa dönüşür (Bauman, 2003b, 131-132). Çoğul yaşam biçimleri ile çoğul hakikat biçimlerinin ardına yani zemine hiçbir şeyin yerleştirilemeyeceği anlaşıldığında insan nasıl belli bir yaşam biçiminden hareketle diğerlerini yargılayabilir (Bauman, 2003a, 169).

Yaşam tarzlarının içerisinde birisinin çıkıp diğerlerini yargılamaması iyi bir şeydir fakat bu durum birbirimize yönelik ilişkilerimizin zayıflamasına da yol açmaktadır. Birbirimize kayıtsız kalmamıza neden olmaktadır. Eski "birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için" tarzı dostluklar artık ortadan kalkmıştır ve bizim yaşadığımız, yaşamaya meyilli olduğumuz ıstıraplar kurbanları birleştirmez hale gelmiştir. ıstıraplarımız bizleri böler ve yalıtır, bizi birbirimizden ayırır, insan dayanışmalarından örülmüş olan o hassas kumaşı yırtıp atar (Bauman, 2012a: 64). Postmodern toplum, sakinlerini, kapı komşularının çektikleri acıdan sorumlu tutmaz, sakinlerinden komşularının dertlerine çare olmalarını ise hiç beklemez (Bauman, 2003b, 334).

Kayıtsızlığın ortaya çıkışının bir başka sebebi de sosyal refah devleti uygulamalarının artık yük olarak görülmeye başlanmasıdır. Her geçen gün refah devleti uygulamalarının sağladığı garantilerin teker teker elimizden alındığına şahit olduğumuz belirsizlik, güvensizlik ve emniyetsizlik koşulları içinde yaşamaktayız. Artık ömür boyu bir iş garantisi ve uzun süreli sözleşmeler yoktur. Gün boyu çalışmaların yerini ise part time işler almıştır. Bunlar bir mesleği olan insanların her geçen gün kötüleşen koşullarıyla ilgilidir. Bir de çalışma imkânı bulamayanlar vardır. Teknolojinin, otomasyonun gelişimi çok sayıda insanın yapacağı işi az sayıda makinenin ya da programın gerçekleştirmesini mümkün kılmaktadır fakat öte yandan bu işlerle geçimlerini sağlayan insanların işsiz kalmalarına neden olmaktadır. Teknolojik ya da otomasyona dayalı gelişmeler işsizliğin artık bir derece değil yapısal sorun haline gelmesine yol açmaktadır (Bauman, 2000, 223-224). İşsizlik sistemin ürettiği bir şey haline gelmektedir.

Her geçen gün işini ve gelirini kaybeden insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için devletin sosyal yardımlarına ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Sosyal yardım programları ise daha çok kısılmıştır ve onlardan yararlanmayı uman insanlardan birçok fedakârlıklar beklemektedir. Sosyal yardım memurları randevu vermediklerinde ya da verdikleri randevuya geç gelmeleri durumunda büyük bir sabır, yapacakları muhtemel kabalıklara veya hakaretlere karşı büyük bir tahammül, özel yaşamlarımızı kamusal hale getirmelerine (çocuk sayısıyla dolayısıyla cinsel yaşamla ilişkili şeyler sorulduğunda) daha çok dayanmamız gereklidir (Bauman, 2003a, 218).

Küresel uzamda hareket etmeye başlayan sermaye daha fazla kâr elde etmek, emek gücünü daha ucuza kapatmak için dünyanın geri kalmış, nüfusu yoğun bölgelerine akmaktadır. Siyasal iktidar ise ulusal sınırlar içerisinde kalmaktadır ve sermayenin bu hareketine karşı etkili önlemler alamamaktadır. Almaya çalışıldığında ise sermaye hemen daha çok kâr vaat eden yerlere kaçmaktadır. Sermayenin gelişmemiş bölgelere akmasına, yatırımların azalması nedeniyle düşen gelirlere karşı gelişmiş ülkeler etkili önlemler alamamaktadırlar. Buna karşılık olarak verebilecekleri en etkili yanıt hazır olan, elde bulunan geliri

yabancılara kaptırmamak için göçmenlik karşıtı yasaları parlamentolardan geçirmektir. Ya da yoksulluğu ekonomik değil, yasal bir problem olarak görmeleri ve asayiş, toplumsal huzuru tehdit eden bir şey olarak anlayıp emniyetle ilgili önlemleri daha fazlaştırmaktır. Gelişmemiş ülkelerin siyasal iktidarlarının ise ulusal sınırlar içerisinde daha sınırlı bir şekilde hareket etmekten başka çıkar yolları yoktur. Ülkeye sermayenin akması ve yatırımların yapılması için ellerinden geleni yapmalıdırlar çünkü yeniden seçilmeleri buna bağlıdır.

Özellikle de gelişmiş batılı ülkelerde devlet sermayenin küresel hareket etmesi sonucu daha az gelire sahip olmaktadır ve bunu da sosyal yardım programları vasıtasıyla yoksullara yeterince sunamamaktadır. Bu durumun birinci nedeni sermaye sahiplerinin sosyal yardım programlarının ek harcamalara neden olduğunu, bunun da kendilerine ek vergi olarak döndüğünü söylemelerinden kaynaklanır. Açlık ve işsizlik gibi üzücü felaketler, bu durumları yaşayan insanların yapmış oldukları yanlış seçimlerin sonucudur fakat alternatifler vardır ve onlar erişilmez değildir. Yoksullar kendi kaderlerinden kendileri sorumludur (Bauman, 2012b, 78). İkincisi ise halkın da artık benzer gerekçeler öne sürmeleriyle ilişkilidir. Onların gelirleri zaten azalmıştır, bir de bundan başkalarının geçimleri için ek kesintiler yapılması olmayan refahlarını daha da düşürecektir.

Artık ihtiyaç duyulmayan, yedek iş gücü olma niteliğini kaybetmiş insan yığınları değersizleşmiş, bu durum da "toplumsal"ı çözmüştür. Tüketim toplumunda tüketme edimini sürdüremeyecek olanlara yer ve hayat hakkı kalmamıştır; işsizler artık yalnızca doyurulması gereken "fazlalık"lardır. Risk toplumunda "esnek istihdam" gereği her an işsiz kalmamıza ramak kalmış olarak yaşarken, sosyal yardımlarla bu risklerden azad olanlara tahammül edemeyiz, yedek iş gücü ordusu olarak da göremeyeceğimiz bu alt sınıfın hayatını sürdürmesi için "rasyonel" bir neden bulunmamaktadır (Sabuktay, 2013, 168).

c. Kayıtsızlığa Karşı "İçin Olma"nın Önemi

Bauman'ın postmodern dönemin kayıtsızlığına karşı öne sürdüğü iki çözüm vardır. Bunlardan ilki tam da postmodern çoğulculuğun kalbinde yatan şeyden, farklılıklarımızdan hareketle bir dayanışma etiği gerçekleştirmektir. İkincisi ve daha ayrıntılı olanı ise Levinas'ın etik "birlikte olma"nın, "yanında olma"nın önüne geçirdiği "için olma"dır.

Birinci çözümle ilişkili olarak Bauman'a göre artık ötekinin farklılığının bizim farklılığımıza zararı olmadığı takdirde rahat edeceğimiz bir dünyada yaşamıyoruz. Ötekinin farklılıkları bizimkileri kısıtlama ve yaralama kararlılığı taşımaktadır ve bundan da herhangi bir kaçış söz konusu değildir. Yapmamız gereken şey, günümüzün olumsuzluk ve farklılık dünyasında her bir farklılığın başka bir farklılığı kendisinin gerekli koşulu olarak görmesidir. Farklı kimliklerin birbirlerini dışlamalarına, öteki kimliklerle birlikte yaşamalarının reddedilmesine kesinlikle son verilmelidir. Bunu da kendi kimliğini kanıtlama adına farklı olan öteki kimlikleri baskı altına alma eğilimini terk etmekle yapabiliriz. Kendi benzersizliğimizin iyi bir biçimde gelişimini sağlayan farklılığı muhafaza eden öteki kimliklerin savunulmasını, onlar için mücadele edilmesini hayata geçirmeliyiz (Demirtaş, 2013, 257). İçinde yaşadığımız karma karışık ve belirsizlik çağında farklılıklara dayalı bir dayanışma tesis etmek istiyorsak bu bir araya geliş ancak ve ancak ötekinin farklılığı, başkılığı üzerine kurulabilir.

Farklılıklar üzerinden bir dayanışmanın tesis edilmesi fikri gerçekleştirilmesi imkânsız görünmemektedir. Fakat bu çözüm, neo-liberal anlayışların neden olduğu kayıtsızlık için yeterli değildir. Çünkü neo-liberal anlayışların egemen olduğu dünyadaki kayıtsızlık farklılıklarımızdan kaynaklanmamaktadır. Bir sosyal darwinizmden, bireylerin yükselmelerinin ya da yoksullaşmalarının kaynağı olarak kendi kaderlerinden kendilerinin sorumlu oldukları düşüncesinden doğmaktadır. Bunun için Bauman'ın önerdiği çözüm de Levinasçı etiğe dayanır.

İnsanların birbirlerine yönelik kayıtsızlık durumundan kurtulmak ve bir çıkış yolu bulmak için Bauman ikinci olarak ötekine karşı sorumluluğu ön plana alan Levinas'ın görüşlerine müracaat eder. Habil'in kurbanının kabul edilmesi ve kendisinininkinin kabul edilmemesi karşısında sinirlenen Kabil kardeşini öldürür ve Tanrı ona Habil 'in nerede olduğunu sorduğunda ise Kabil öfkeli biçimde başka bir soruyla yanıt verir: "Ben kardeşimin bekçisi miyim?" Levinas öfkeli Kabil'in bu sorusuyla birlikte her türlü ahlaksızlığın başladığını da söyler. Elbette ben kardeşimin bekçisiyim ve ahlaklı bir kişi ancak böyle olabilirim (Bauman, 2005, 93). Sorumluluğum devredilemez, kimse benim yerimi alamaz. Bu yüzden, ben'in kimliğini sorumluluk temelinde kurmalıyız. Kendilik bilincine sahip egemen ben'in bu konumundan ve ondan feragat edişinden -ki bu feragat onun tam da başkasına karşı sorumluluğudur- yola çıkmalıyız. Sorumluluk yalnızca benim üzerime düşen ve insan olarak reddedemeyeceğim bir şeydir. Ben, yalnızca sorumlu olduğum müddetçe benimdir (Levinas, 2010, 334).

Özneler arası ilişki simetrik değildir ve ben hayatım pahasına olsa da karşılık beklemezsiniz başkasından sorumluyum. Karşılık vermek veya vermemek onun bileceği bir iştir. Ben tam da başkası ile benim aramdaki ilişki karşılıklı olmadığı ölçüde başkasına tabiyim ve esasen bu anlamda özneyimdir (Levinas, 2010, 332; Bauman, 2011, 181). Bu bağlamda Bauman'a göre Heidegger'in *Mitsein*'i (yanında var olmak) başlangıçtan itibaren simetrik. "Biz" yani ben ve öteki "beraberce onun içinde olduğumuz" sürece ben ötekiyle birlikteyim. *Mit*, yanında olmak anlamına gelirken yüzle karşılaşmak değildir; *zusammensein* (birlikte var olmak), belki de *zusammenmarschieren* (birlikte yürümek)'dir. Levinas'a göre *mit*, ontolojiyi oluşturan şeydir. Ontoloji ise ahlakın olmadığı bölgedir daha doğrusu ondan sonra gelendir. Bundan dolayı ontoloji perspektifinden ahlaki ilişki ancak sonraki bir ilişki olabilir. "Ontolojik birlikte olma" durumundan hareketle oluşturulan şey, ahlak değildir. Ahlakta "için olmak", "ile olmak"tan önce gelir". Levinas, "için olma"yı "ile olma" ve "birlikte olma"nın önüne geçirir (Pekasil, 2013, 177-178).

Dünyada yalnızca iki insan olsaydı mahkemeye ihtiyaç olmazdı çünkü ben başkası karşısında ve başkasından daima sorumlu olurum. Fakat üç insan olur olmaz başkasıyla etik ilişki politik hale gelir ve ontolojinin tümleyici, söylemi içerisine girer (Levinas, 2011, 177, 178). Ahlakın "asal sahnesi" olan bu iki kişilik yüz yüze ilişkide, üçüncünün ortaya çıkmasıyla birlikte yapısal ve derin değişimler gerçekleşir. İki kişilik yüz yüze ahlaki ilişkinin yapısal niteliği olan karşılıksızlık, asimetriklik ve dolaysızlık, üçüncü kişinin katılımıyla beraber çözülmeye başlar. İki kişilik ilişkideki "eşsiz" öteki, anonimleşmeye ve yüzleşmeye, ahlaki ilişkinin mümkün olduğu tek bağlam olan "ahlakın asal sahnesinin", "iki kişilik ahlaki birlikteliğin" parçalanmasına neden olur. Bu aynı zamanda normlarla, yasalarla, kurullarla yönetilen, kendini bunlarla yeniden üreten toplumsallığa geçiştir. Toplumsal olan, mikro etikten yani iki kişilik ilişkinin mümkün kıldığı ahlaki ilişkiden makro etiğe başka deyişle adaletle yönetilen genelleşmiş ve anonimleşmiş ötekilerin alanına geçiştir. Genelleşmiş ötekilerin egemen olduğu toplumsal alanda ahlaki ilişkinin koşulu olan iki kişilik yüz yüze ilişki ve bu iki kişilik ilişkideki yüz yüze karşılaşma anında ortaya çıkan sonsuz sorumluluk, yerini toplumsal adaletle bırakır (Uluç, 2013, 155).

Sonuç

Tarihin daha önceki dönemlerinde temel bir hakikat iddiasından hareketle toplumsal yaşamın dizaynı, yaşantı tarzlarının tek tipleştirilmesi söz konusuydu ve bu durum farklı düşünen insanların olumsuz niteliklerle yaftalanmasına neden olmuştur. Olağan yaşam tarzı normal olanı betimlerken, onunla uyum olmayan yaşam biçimleri ise sapkın olarak görülmüştür. Ancak hakikat anlayışının değişimiyle, tek bir hakikat düşüncesinden hakikatlere doğru bir dönüşümle birlikte diğer yaşam tarzlarının da eşdeğerde olduğu kabul görmeye başlamıştır. Gerek böylesi bir değişimle gerekse de neoliberal anlayışların etkisiyle artık bir yaşantı tarzının diğerleri üzerinde hakim bir konuma geçmesi değil de, bireylerin birbirlerine yönelik kayıtsızlıkları ortaya çıkmıştır.

Çoğulcu dünyada yaşayan bizlerin farklılıklarımızın kabulünü, hoşgörüyü karşılamanı ve bunun üzerinden de bir dayanışma etiğini Bauman'ın temellendirmeye çalışması oldukça önemli bir girişimdir. Bizlere düşen onun bu konudaki görüşlerini daha ileri noktalara taşımaktır. Farklılıklarımıza dayalı olarak bir dayanışmayı tesis etmek durumundayız. Ancak böylelikle hem özgürlüklerimizi teminat altına alabiliriz hem de dayanışmanın koruyuculuğundan güç alabiliriz.

Farklılıklara yönelik hoşgörünün gelişimi hakikat algılarımızdaki değişime, hakikatin çoğulcu olabileceğini anlamamıza bağlıdır. Tek bir hakikat üzerinde ısrar edip insanlığı tekrar tekrar Hitlerci ve Stalinci totaliter deneyimlere, telafi edilemez sonuçlara maruz bırakmanın bir anlamı var mıdır?

Yine kayıtsızlığa karşı Levinasçı "için olma"yı çözüm olarak öne süren Bauman'ın yapmaya çalıştığı şeyin sınırlarını iyi bir şekilde çizmeliyiz. Asimetrik bir sorumluluk ilişkisinin iyi niyetinin farkında olmamız gerekir evet ama bu durumun karşımızdaki tarafından kötüye kullanılıp-kullanılmayacağını da tespit etmeliyiz. Şayet sonsuz sorumluluk duyduğumuz karşımızdaki bizim iyi niyetimizi suistimal ederse, bu durumda ne yapmamız gerekir? Bu soruya Levinas'ın yanıtı bellidir, "bu, onun bileceği bir iştir". Fakat bu durum bizleri diğerine bağımlı hale getirir ve özgürlüğümüzü ortadan kaldırır.

Diğerine karşı sorumlu olmamıza aynı şekilde onun da yanıt vermesini, bize karşı sorumlu olmasını sağlayacak zemin neyse onu tespit edebilmeliyiz. Diğerinin bizim iyi niyetimizi suistimal etmeyecek bir etik sorumluluğu tesis edebilmeliyiz. Diğerine (ki bu illa insan olmak zorunda da değildir) karşı sorumlu olduğumuzu en önde gelen bir değer olarak hem kendimiz benimsemeliyiz hem de geleceğin yetişkinlerine bunu benimsetmeliyiz.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W. ve M. Horkheimer (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çev. Nihat Ülner-Elif Öztarhan Karadoğan, İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt (2000). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003a). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. Çev. Kemal Atakay, II. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2003b). *Modernlik ve Müphemlik*. Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2007). *Modernite ve Holocaust*. Çev. Süha Sertabiboğlu, İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Zygmunt (2011). *Yaşam Sanatı*. Çev. Akın Sarı, İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Zygmunt (2012a). *Siyaset Arayışı*. Çev. Tuncay Birkan, II. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Zygmunt (2012b). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. Çev. Abdullah Yılmaz, IV. Basım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Demirtaş, Mustafa (2013). Panoptikon'dan Sinoptikon'a: Öteki İçin/Kadar Özgürlük. *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen. Zülküf Kara, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s. 243-263.
- Descartes, René (1966). *Ahlak Üzerine Mektuplar*. Çev. Mehmet Karasan, III. Basım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Descartes, René (1984). *Metot Üzerine Konuşma*. Çev. K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Descartes, René (1986). *Aklın Yönetimi İçin Kurallar*. Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Göktolga, Oğuzhan (2013). Modernliğin Büyük Günahı: Holocaust. *Bauman Sosyolojisi*. Derleyen: Zülküf Kara, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s. 209-226.
- Horkheimer, Max (2005a). *Akil Tutulması*. Çev. Orhan Koçak, İstanbul: Metis Yayınları.
- Horkheimer, Max (2005b). *Geleneksel ve Eleştirel Kuram*. Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kant, Immanuel (1993). *Arı Usun Eleştirisi*. Çev. Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınevi.
- Kant, Immanuel (2009). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. Çev. İonna Kuçuradi, IV. Basım, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Levinas, Emmanuel (2010). *Metin Seçkileri: Sonsuza Tanıklık*. Çev. Medar Atıcı vd., II. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.
- Levinas, Emmanuel (2011). *Tanrı, Ölüm ve Zaman*. Çev. Işık Ergüden, Ankara: Dost Kitabevi.
- Pekasil, Tahir (2013). Negatif Teoloji ya da Postmodern Tinsellik. *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen: Zülküf Kara, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s. 171-187.
- Sabuktay, Aysegül (2013). Kâbil Ahlakından Levinas Etiğine. *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen: Zülküf Kara, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s. 159-170.
- Uluç, Mehmet Ali (2013). Postmodern Ahlakın İmkânı. *Bauman Sosyolojisi*, Derleyen: Zülküf Kara, İstanbul: Ayrıntı Yayınları. s. 141-157.
- Weber, Max (2005). *Bürokrasi ve Otorite*. Çev. H. Bahadır Akın, Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, Max (2008). *Sosyoloji Yazıları*. Çev. Taha Parla. XII. Basım, İstanbul: Deniz Yayınları.
- Weber, Max (2012). *Ekonomi ve Toplum I*. Çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarı Yayınları.